

Barry Buzan

Den ”nye engelske skole” og pluralisme-solidarisme-debatten¹

Denne artikel diskuterer den klassiske pluralisme-solidarisme-debat inden for den engelske skole med særligt fokus på de såkaldte primære institutioner, som repræsenterer det internationale samfunds normative struktur. Artiklen fremfører to centrale argumenter: For det første at pluralisme og solidarisme ikke skal ses som gensidigt udelukkende kategorier, men snarere som et omdrejningspunkt for en kreativ og løbende debat om, hvad den normative struktur i det internationale samfund er og bør være. For det andet at den grundlæggende pluralistiske struktur i det internationale samfund i voksende omfang tilføjes solidaristiske elementer, både i form af nye institutioner og i form af ændringer i ældre institutioners legitimitet og praksis.

Pluralisme-solidarisme-debatten repræsenterer den vedvarende diskussion om, hvordan krav om international orden og international retfærdighed bedst balanceres, når sociale og materielle vilkår er under konstant forandring. Hermed rummer debatten en dynamisk spænding, som træder endnu tydeligere frem i teori og praksis, når sondringen mellem pluralisme og solidarisme komplementeres med en ny sondering mellem *kosmopolitisk* og *statscentrisk* solidarisme. Konsekvenserne heraf undersøges i forhold til udviklingen af primære institutioner.

Artiklen indledes med en kort gennemgang af den engelske skoles debat om forholdet mellem pluralisme-solidarisme og de primære institutioner. Andet afsnit introducerer sondringen mellem statscentrisk og kosmopolitisk solidarisme som nøglen til at se pluralisme og solidarisme som et konstruktivt omdrejningspunkt for en løbende debat om det internationale samfunds faktuelle og ønskværdige indretning. Tredje afsnit skitserer de sidste 500 års udvikling i det vestlige-globale internationale samfunds institutionelle struktur. Det sidste afsnit opsummerer samspillet mellem pluralisme og solidarisme i teori og praksis.

Pluralisme-solidarisme-debatten og de primære institutioner

Den engelske skoles idé om det internationale samfund rummer to positioner, nemlig *pluralisme* og *solidarisme*. De to positioner blev oprindeligt navngivet af Bull (1966), og de fungerer fortsat som to helt centrale begreber, der er med til

at strukturere mange af debatterne inden for den engelske skole, herunder den centrale normative debat om orden og retfærdighed og den afledte spænding mellem ikke-interventionsprincippet og menneskerettighederne (Wheeler, 1992; Dunne og Wheeler, 1996; Bain, 2010).

Pluralismen repræsenterer det konservative standpunkt i denne debat. Den er statscentrisk og har fokus på sameksistens og opretholdelsen af den interstatslige orden. Pluralister mener generelt, at orden i vidt omfang er en forudsætning for retfærdighed. Pluralismens udgangspunkt er, at stater *de facto* er den dominerende måde at organisere menneskelige fællesskaber på, og at stateres suverænitet er ensbetydende med, at der gives politisk forrang til både positiv international lov og ikke-intervention (Bull, 1966; Hurrell, 2007: 49ff). Den pluralistiske formulering *sameksistens* indebærer, at det internationale samfund er baseret på et minimalistisk sæt af spilleregler og institutioner. Det er svært at forestille sig, at et pluralistisk internationalt samfund vil kunne udvikle sig til mere end blot de regler og institutioner, der vedrører opretholdelsen af international orden under anarki. Institutionerne vil således stort set begrænse sig til gensidige anerkendelser af suverænitet, regler for diplomati samt promovering af ikke-interventionsprincippet og måske også håndtering af kollektive problemer vedrørende ”eksistens”-delen af sameksistens (fx våbenkontrol, miljø). Som Mayall (2000a: 14) formulerer det, er pluralisme:

the view that states, like individuals, can and do have differing interests and values, and consequently that international society is limited to the creation of a framework that will allow them to coexist in relative harmony ... For pluralists, one of the features that distinguishes international society from any other form of social organization is its procedural and hence non-developmental character.

Kollektiv håndhævelse af fælles regler vil derfor være vanskelig og forekomme sjældent. Hurrell (2007: 29) har ret, når han anfører, at begrænsningerne i den pluralistiske tænkning ikke er afvisningen af fælles interesser, men mere bevidstheden om manglende konsensus om handling, når magt og værdier er forskellige.

Både pluralister og realister ser stater som adskilte og forskellige, men i modsætning til realismen mener pluralismen ikke, at international politik skal beskrives som en permanent overlevelseskrise og konflikttilstand. Ifølge pluralisterne kan stater, på trods af deres forskelle og uafhængighed, stadig både ønske og skabe relationer, der udviser en grad af orden. Hvor *overlevelse* er det grundlæggende princip i realismen, er det *sameksistens* i pluralismen.

Pluralismens fokus på suverænitet betyder til gengæld, at udbredelsen af kosmopolitiske menneskerettigheder kan true stabiliteten i det internationale samfund. Hvis menneskerettigheder fastsættes og håndhæves uafhængigt af staten, bliver suverænitetsprincippet og retten til ikke-intervention grundlæggende udfordret. Mere specifikt handler pluralisme, ligesom realisme, om at bevare eller ligefrem dyrke den politiske og kulturelle forskellighed og særegenhed, der har kendetegnet menneskeheds historie (Jackson, 2000: 23). De væsentligste fortalere for pluralismen er: Bull (1966, 1977, 1990); Wight (1979, 1991); James (1984, 1986); Jackson (2000); Mayall (2000a); Morris (2004); Williams (2002, 2005, 2011).

Solidarisme repræsenterer en mere liberal indstilling, som er tættere forbundet med kosmopolitiske perspektiver og hensynet til retfærdighed. Som Mayall bemærker, er solidarister forankret i kosmopolitiske værdier: "the view that humanity is one, and that the task of diplomacy is to translate this latent or immanent solidarity of interests and values into reality" (2000a: 14). Solidarister mener, at en vis kosmopolitisme og opmærksomhed på individers rettigheder er nødvendigt, hvis det internationale samfund skal være stabilt. Med andre ord kan orden ikke fungere uden en vis grad af retfærdighed, hvor det interstatslige samfund er bevidst om dets borgeres behov og rettigheder. Dette er de fleste pluralister og solidarister faktisk enige om, selvom de drager forskellige konklusioner om implikationerne heraf. Solidarister er meget mere optaget af et fremspirende verdenssamfunds rolle og betydning, selvom de generelt kombinerer dette med det interstatslige samfund. Frem for at se staten selv som en suveræn aktør, ses den snarere som en agent, der repræsenterer sin befolkning (Hurrell, 2007: 65-67).

Solidarismens udgangspunkt er, at det internationale samfunds potentielle handlerum er meget større end i den pluralistiske vision. De accepterer ligefrem fælles (globale) normer, regler og institutioner knyttet til et funktionelt samarbejde, der regulerer forholdet mellem stater og borgere, som fx begrænsning af magtudøvelse og acceptable "civilisationsstandarder" (herunder menneskerettigheder). Ud fra dette perspektiv kan suverænitet i princippet handle om mange flere grader af politisk konvergens, end man kan forestille sig under pluralisme (som fx inden for EU). Ifølge solidarismen er det muligt at forestille sig eksistensen af fælles moralske normer, der kan understøtte en mere ekspansiv, og næsten uundgåeligt mere interventionistisk, forståelse af international orden. Hovedidéen i solidarisme handler mere om, hvordan man kan få forskellige former for solidaritet til at virke inden for samfundet af stater end om nødvendigvis at være revolutionær forstået som et ønske om at erstatte samfundet af stater med noget andet. Selv i sin normative grundform er den

solidaristiske litteratur overvejende moderat og yderst pragmatisk. Selvom den kan være motiveret af en underliggende kosmopolitisme, handler den i praksis næsten udelukkende om en statscentreret solidarisme (mere om dette senere). De væsentligste fortalere for solidarismen er: Bull (1984a, b); Vincent (1986); Dunne (2001) og Wheeler (1992, 2000; se også deres fælles værker: Dunne og Wheeler (1996, 2004); Wheeler og Dunne (1998); Linklater (1981, 1996, 1998, 2010, 2011); Bain (2003, 2007); Knudsen (1999); Buzan (1993, 2004); Hurrell (2007).

Pluralisme-solidarisme-debatten handler om, hvordan det internationale, eller mere specifikt det interstatslige, samfund relaterer og bør relatere sig til verdenssamfundet, eller med andre ord hvordan stater relaterer og bør relatere sig til individer og befolkninger. Problematikken om orden over for retfærdighed og stater over for mennesker kan anskues fra to vinkler: Det kan formuleres som et spørgsmål om staters og individers rettigheder. Alternativt kan man anskue det som et spørgsmål om det interstatslige samfunds karakter og udviklingsmuligheder og mere specifikt som et spørgsmål om det faktiske og mulige omfang af fælles normer, regler, praksisser og institutioner (samt deres indhold) inden for interstatslige samfund. Som de Almeida (2006: 68) hævder: "world order is and always has been both pluralist and solidarist". Det betyder, at den praktiske debat ikke handler om enten/eller, men om hvordan de to kvaliteter kan blandes og mikses. Orden-retfærdighed og pluralisme-solidarisme har yin-yang-kvaliteter, dvs. begge er til stede i hinanden. Det normative aspekt er åbenlyst i forhold til solidarismens prioritering af retfærdighed, som man vil forvente handler om "bør"-siden af tingene. Det er måske umiddelbart mindre tydeligt i forhold til pluralisme, som man nemmere forbinder med "er"-siden. Men som Bull (1972: 270) meget klart siger om pluralisme, så er orden formålsbestemt, dvs. pluralismens prioritering af national og international orden er også en værdimæssig prioritering (se også Jackson, 2000: 1-10, 366; Cochran, 2008; Williams, 2011).

Til trods for deres nogle gange modsatrettede sprog er det vigtigt ikke at se pluralisme og solidarisme som modsatte og gensidigt udelukkende positioner (de Almeida, 2006: 68; Weinert, 2011). De er derimod tæt sammenvævede, og deres centrale funktion er at bidrage til at definere den centrale og permanente spænding i den engelske skoles "store samtale" om, hvordan man finder den bedste balance mellem orden og retfærdighed i det internationale samfund.

Forholdet mellem pluralisme og solidarisme afhænger af, hvilke primære institutioner et internationalt samfund kan rumme, uden at dette fører til en undergravning af de fundamentale regler om suverænitæt, territorialitet og ikke-intervention, som definerer selve det underliggende statssystem. *Primære*

institutioner er dybe og relativt vedvarende sociale praksisser i den forstand, at de har udviklet sig over tid frem for at være blevet designet. De konstituerer både stater og det internationale samfund, da de både definerer staters grundlæggende karakter og interaktion (for en detaljeret diskussion se Bull, 1977; Holsti, 2004; Buzan, 2004: 161-204; Schouenborg, 2011). Det klassiske westfalske sæt af primære institutioner omfatter suverænitet og territorialitet, som definerer stater, samt magtbalance, krig, diplomati, international ret og stormagtstyring, som definerer, hvad der er legitim adfærd. Hertil kan tilføjes nationalisme, som bidrager til definitionen af stater, samt menneskelig lighed og markedet, som bidrager til definitionen af legitim adfærd. Denne tilgang til institutioner adskiller den engelske skole fra liberal institutionalisme, som fokuserer på såkaldte *sekundære institutioner*, dvs. institutioner, der bevidst er designet til instrumentelle formål såsom mellemstatslige organisationer og regimer (Buzan, 2004: 161-204).

Kosmopolitisk vs. statscentrisk solidarisme

Da solidarismen forbinder statslige og ikke-statslige aktører og trækker på kosmopolitiske idéer om individuelle rettigheder og et menneskeligt fællesskab, kan den ikke undgå at gøre grænsen mellem det interstatslige samfund og verdenssamfundet uklar. Solidarismen handler dels (og måske overvejende) om at skabe enighed og fælles forestillinger på tværs af det interstatslige samfund og verdenssamfundet. Men som Hurrell (2007: 63-65) hævder, kan det også handle om magtudøvelse med henblik på at gennemtvinge idéer, der opfattes som universelle, men som reelt ikke er det.

Når man tænker på solidarisme i forhold til pluralisme, er det hensigtsmæssigt at skelne mellem *statscentrisk* og *kosmopolitisk* solidarisme (Williams 2010), da det afslører, hvilke spændinger der er reelle, og hvilke der blot er retoriske. I bund og grund handler det om, hvor solidarismen er placeret: Er den forankret i menneskehedens store samfund (verdenssamfundet), eller er den forankret i samfundet af stater (det interstatslige samfund)? Denne sondring nævnes ikke i den brede engelsk skole-litteratur, men er dog ofte implicit til stede. Solidarister af begge overbevisninger mener, at det interstatslige samfund kan udvikle temmelig vidtrækkende normer, regler og institutioner, der både handler om sameksistens og samarbejde om fælles interesser, ligesom der er et vist råderum for kollektiv håndhævelse af fælles regler. Der er her, at der opstår et overlap mellem solidarismens prioritering af retfærdighed (håndhævelse af fælles regler) og pluralismens prioritering af orden (varetagelsen af fælles interesser udtrykt ved fælles regler).

Statscentrisk solidarisme

Statscentrisk solidarisme handler om muligheden for, at stater kollektivt kan nå ud over en sameksistenslogik og konstruere internationale samfund med en relativ høj grad af fælles normer, regler og institutioner. Statscentrisk solidarisme fokuserer ikke blot på at skabe orden i sameksistens og konkurrence, men også på samarbejde inden for en bredere vifte af områder, hvad enten det er stræben efter fælles gevinst (fx handel) eller implementering af fælles værdier (fx menneskerettigheder, miljøbeskyttelse). I dens stærkere former kan statscentrisk solidarisme også handle om konvergens, dvs. at stater, ligesom i EU, ikke blot søger samarbejde, men også at udvikle sig selv i et forsøg på at gøre nationale regler og strukturer mere ens (Buzan, 2004: 45-62, 139-160).

Statscentrisk solidarisme hviler på en juridisk opfattelse af suverænitet, hvor retten til selvstyre kan henføres til det internationale samfund. Suverænitet er en social kontrakt snarere end en essentiel betingelse, og den specifikke forståelse af suverænitetens vilkår står altid til forhandling. Hvis man ser suverænitet fra denne vinkel, er der intet, der taler imod en solidaristisk udvikling blandt stater (Manning, 1962: 167-168). Så længe man ikke insisterer på, at individer har rettigheder uden for og over staten, er der ingen modsætning mellem udvikling af menneskerettigheder og suverænitet. Solidaristiske love, selv love der fx omhandler menneskerettigheder, kan gøre individer til genstand for international ret frem for at gøre dem til selvstændige subjekter, der bærer deres egne rettigheder. Så hvis de vil, kan stater indbyrdes aftale vidtrækkende garantier for menneskerettigheder, inklusiv en grad af kollektiv håndhævelse, og dette vil være udtryk for, at de udøver deres suverænitet, ikke at der sættes spørgsmålstegn ved den.

Statscentrisk solidarisme handler om at skabe, eller anerkende, konvergens blandt stater om værdier, der rækker ud over sameksistens. En sådan logik er bredt til stede i debatter om demokratisk fredsteori, økonomisk liberalisme, menneskerettigheder og miljø. Det, at konvergens kan finde sted på tværs af grænsen mellem statsinteresser og individuelle rettigheder, finder solid støtte i Reus-Smits argument om, at de europæiske staters moralske mål i løbet af det 19. århundrede ændrede sig fra at ville bevare enevældens gudgivne sociale hierarki til en forstærkning af individuelle mål og udviklingsmuligheder (Reus-Smit, 1999: 87-154; se også Clark, 2007).

Kosmopolitisk solidarisme

Kosmopolitisk solidarisme skal forstås som en tendens til at give moralsk forrang til ”menneskehedens store samfund” og til at vægte universel naturlov og moralske værdier lige så højt som international ret lavet af stater – eller endnu

højere. Den kosmopolitiske solidarismes drivkraft kommer hovedsagelig fra ønsket om at etablere et grundlag for en moralsk kritik af staten og logikken om et interstatsligt samfund. Dette opnås ved at betragte det menneskelige fællesskab som en moralsk standard for bedømmelse af staters adfærd og mål. I dens ekstreme form, hvor statssystemet ønskes erstattet med noget andet, tæller kosmopolitisk solidarisme som en variant af det, Wight betegede som ”revolutionisme” (Wight, 1991; Buzan, 2004: 6-10).

Denne variant indtager imidlertid en ekstremt marginal position i engelsk skole-litteraturen. Det er vigtigt at adskille de moralske og de empiriske aspekter af forestillingen om et fællesskab bestående af hele menneskeheden. Det er således muligt at fremføre det moralske argument om et ”menneskehedens fællesskab”, selv når det ikke giver mening empirisk. Fraværet af et virkeligt eksisterende fællesskab bestående af hele menneskeheden betyder nemlig ikke, at denne idé ikke kan bruges som moralsk standard (Williams, 2010). Samtidig er det vigtigt at have blik for, hvordan den empiriske virkeligheds verdenssamfund i høj grad er præget af vidtrækkende og komplekse fragmenteringer (Bull, 1977: 276-281; Williams, 2005). Eksistensen af denne særlige moralske anvendelse af forestillingen om menneskehedens fællesskab forklarer langt hen ad vejen, hvorfor solidarister fokuserer så meget på menneskerettigheder, og pluralister så meget på de potentielt ødelæggende effekter af kosmopolitisk solidarisme.

Kosmopolitisk solidarisme spiller en dobbeltrolle i pluralisme-solidarisme-debatten. På den ene side udgør den en primærkilde til den engelske skoles energi og engagement i forhold til de normative spørgsmål, som mange beundrer skolen for at tage op. På den anden side optræder den kosmopolitiske solidarisme i den pluralistiske del af debatten som bussemanden, der truer den internationale orden ved at underminere den suverænitet, der understøtter statssamfundet. Bull (1977: 67-68) identificerer eksempelvis et ”kosmopolitisk fællesskab af individuelle mennesker” som et alternativt ordensprincip til statssamfundet. Men i begge roller fungerer den kosmopolitiske solidarisme primært som en kilde til moralske principper snarere end som et politisk program for international orden. Få, om nogen, solidarister ser en verden uden stater som en teoretisk eller praktisk mulighed. De ser snarere kosmopolitiske værdier som en måde at løfte statssamfundet mod en mere progressiv, retfærdig og stabil position.

Opfattelsen af, at pluralisme og solidarisme er gensidigt udelukkende, hviler på en diskussion om, hvorvidt det primært er individer eller stater, der har rettigheder. Hvis man vælger at tage afsæt i en reduktionistisk opfattelse om, at individer er den primære referent for rettigheder, og at disse bør opfattes som

subjekter i international ret og derfor besidde egne rettigheder, så vil dette nødvendigvis være i konflikt med en holdning om, at staternes krav om suverænitet (forstået som retten til selvstyre) overtrumfer alle andres krav på rettigheder. Enten besidder individer egne rettigheder (de er subjekter i international ret), eller også kan de kun gøre krav på og benytte sig af rettigheder ved hjælp af staten (de er objekter i international ret). Hvis pluralismen essentielt er forankret i realismens antagelse om statens forrang, og solidarismen essentielt er en kosmopolitisk position, så ser de to positioner ud til at være gensidigt udelukkende. Denne splittelse kan forstærkes yderligere af forskellige syn på suverænitet. Hvis suverænitet tager afsæt i en essentialistisk fortolkning, hvor den overvejende defineres i det, Jackson (1990) kalder ”empiriske” termer (suverænitet udledes af staters magt til at forsvare kravet på eksklusive rettigheder til selvstyre), har stater ikke meget råderum til at overgive sig til fælles normer, regler og institutioner uden at sætte den selvsamme kvalitet, der definerer dem som stater, på spil.

Det er på grund af disse vidt forskellige måder at forstå og bruge solidarismen på, at den er så vanskelig at få hold på som begreb. Litteraturen har ikke altid været tydelig på dette område, og det gør en enorm forskel for hele pluralisme-solidarisme-debatten og spørgsmålet om orden/retfærdighed, om man tager afsæt i den ene eller anden forståelse af solidarisme. Begge betydninger er gyldige, men nogle gange fremstilles orden/retfærdighed og pluralisme-solidarisme som uforenelige og gensidigt udelukkende positioner, mens de andre gange snarere fremstår som yderpunkter på et spektrum, der kan blandes og mikses på forskellige måder. Mens Bull afviste, at stater kunne blive mere ens, spiller konvergens en central rolle i mange af de argumenter, der blev gennemgået ovenfor. Selvom stater med stejle ideologiske uoverensstemmelser kan danne et pluralistisk internationalt samfund, er det temmelig svært at forestille sig, at de kan bevæge sig ret meget længere end sameksistensprincippet. Men når stater og samfund bliver mere ens, som mange er blevet det siden 1945, åbner der sig flere muligheder for solidaristiske udviklinger. Dette gælder specielt, hvis de konvergerer langs en liberal demokratisk linje. I det tilfælde vil udadvendte værdier og praksisser konvergere, ikke blot mellem stater, men også mellem deres samfund (Armstrong, 1999; Hurrell, 2007).

Pluralisme og solidarisme i udviklingen af primære institutioner

Vi vender os nu fra det konceptuelle til det empiriske. Her er det nyttigt at se på, hvordan pluralisme og de to varianter af solidarisme spiller ind i det historiske forløb, hvori de primære institutioner i det vestlige-globale internationale samfund har udfoldet sig over de sidste 500 år. Den grundlæggende historie

starter i en overvejende pluralistisk form og bevarer i høj grad en statscentrisk pluralistisk struktur. Men denne struktur er samtidig kendetegnet ved to dynamikker: Den udvikler sig for det første ved, at nogle institutioner forsvinder, og andre opstår, og for det andet på grund af, at nogle af de overlevende institutioner ændrer praksis og formål. I denne proces bliver det vestligt-globale internationale samfund mere solidaristisk, delvist drevet af kosmopolitiske kræfter, men det kommer især til udtryk i en statscentrisk solidarisme. Sådan som jeg ser solidaristiske forandringer, så bringer de først og fremmest verdenssamfundet mere i spil i forhold til det interstatslige samfund, ligesom de kan flytte det interstatslige samfund ud over en sameksistenslogik i retning af en samarbejds- og konvergenslogik.

I modsætning til den udbredte myte inden for International Politik teori om, at 1648 repræsenterer en *big bang*-transformation fra middelalder til moderne tid, så voksede primære institutioner i virkeligheden langsomt frem på vidt forskellige måder. Selvom de generelle rammer for de klassiske primære institutioner forbliver stabile, har nogle af deres kernepraksisser forandret sig dramatisk. En vigtig faktor i denne dynamik var modernitetens mange revolutioner (industrielle, politiske, sociale, retslige), der forandrede verden i det 19. århundrede (Buzan og Lawson, 2015). I betragtning af hvor central idéen om fremskridt var for moderniteten og den massive indflydelse, som de mange revolutioner havde på menneskets vilkår overalt, ville det være overraskende, hvis de primære institutioner i det internationale samfund ikke havde gennemgået dybe forandringer i denne periode. Og i betragtning af at liberalismen, med dens fokus på individuelle rettigheder og frie markeder, indtog en central plads i den modernistiske pakke, ville det være lige så overraskende, hvis nogle, eller faktisk de fleste, af disse forandringer ikke bevægede sig i en solidaristisk retning. Nationalismen var blot et varsel om flere modernistiske angreb på de pluralistiske primære institutioner og deres tre mørkere, præmoderne ledsagere: kolonialismen, ulighed mellem mennesker og dynastisk arvefølge.

Jeg har ikke nok plads her til at lave en fuld undersøgelse af denne udvikling. Jeg vil derfor blot henlede opmærksomheden på en række forandringer og kun gå i detaljer med nogle enkelte.

De vigtigste afviklinger af primære institutioner

De tre primære institutioner, der går forud for både moderniteten og den westfalske fred – kolonialisme, dynastiet og ulighed mellem mennesker – var alle blevet forældet fra midten af det 20. århundrede. Kolonialismen begyndte at vise klare svaghedstegn efter første verdenskrig, hvor mandatsystemet satte spørgsmålstegn ved dens legitimitet (Mayall, 2000a: 17-25), og umiddelbart

efter anden verdenskrig blev den for alvor delegitimeret og kollapsede (Holsti, 2004: 262-274). Kolonialismen gav imidlertid en diskurs om hjælp og udvikling videre til den postkolonialistiske verden (Holsti, 2004: 250). Denne diskurs fik efter 1945 hurtigt status som en værdi i det internationale samfund, og den kan ses som en afløser for idéen om den ”civiliserende mission”, der lå i europæisk kolonialistisk retorik og, til en vis grad, praksis.

I løbet af det 19. århundrede måtte dynastiet som en legitim styreform vige for principper om magtbalance, nationalisme, folkesuveræniteten, lighed mellem stater og lighed mellem folkeslag. Dynastiet var tæt forbundet med idéer om et imperium og kolonialisme, og på nogle måder så man en parallel svækkelse af disse institutioner, selvom kolonialismen klarede sig længere end dynastiet. Dynastiets ophør støttede både pluralistiske og solidaristiske mål: pluralisme fordi det banede vejen for et internationalt samfund bestående af suveræne ligestillede stater, og solidarisme fordi det støttede idéen om menneskelig lighed. Den oldgamle praksis, menneskelig ulighed, var en primær institution frem til anden verdenskrig, og den var i lange perioder tæt forbundet med dynastiet og kolonialismen. I århundredet op til 1945 blev menneskelig ulighed understøttet af en ”videnskabelig” racisme og en udbredt kønsulighed, selvom der var visse modsvar som fx den succesrige kamp mod slaveriet i det 19. århundrede (Clark, 2007: 37-60). Menneskelig ulighed toppede som praksis under anden verdenskrig, men kollapsede herefter.

Magtbalance som politisk princip opstod med det 18. århundrede, og magtbalancen er stadig en legitim institution. Men den er blevet svagere som følge af markedets fremmarch, en vis ideologisk konvergens omkring kapitalismen og USA's overlegenhed.

De vigtigste nye primære institutioner

I løbet af det 19. århundrede blev dynastiet alvorligt udfordret af to nye institutioner, nemlig stormagtsstyring og særligt nationalisme. Ved slutningen af det 19. århundrede havde nationalismen således radikalt ændret grundlaget for international legitimitet, dvs. retmæssigt medlemskab af det internationale samfund og retmæssig adfærd (Clark, 2005). Nationen og ikke dynastiet var nu den primære legitimitetskilde. Samtidig ændrede nationalismen flere andre centrale primære institutioner, både i deres betydning og praksis, herunder territorialitet, suveræniteten og krig (Mayall, 1990). Mayall (2000b) går så vidt som til at hævde, at denne effekt sammen med liberalismens fremmarch er stærk nok til at berettige en afbrydelse af den klassiske pluralistiske historie om det interstatslige samfunds støtte, fremgang og udvidelse. Nationalismen bidrog på den ene side til at forstærke institutionen vedrørende menneskelig

ulighed via racisme og social darwinisme, men var på den anden side også med til at nedbryde selvsamme institution ved at etablere principper for politisk legitimitet, der undergravede både dynastiet og kolonialismen, og som pegede i solidaristisk retning.

I det 20. århundrede er der opstået to nye primære institutioner: markedet og menneskelig lighed. Hertil kommer tre andre institutioner, som er vokset frem i grænseområderne til det internationale samfund: menneskerettigheder, miljø og demokrati.

Fremkomsten af markedet som en ny institution i det internationale samfund kan, ligesom nationalismen, henføres til slutningen af the 18. århundrede (Mayall, 1982, 1984, 1989, 1990; Ruggie, 1982: 386; Holsti, 2004: 211-238). Men hvor nationalismens fremkomst fulgte en relativt jævn bane, som gjorde den så godt som universel i slutningen af det 19. århundrede, var udviklingen af markedet som en institution en meget mere udfordret og ujævn proces. Nationalismen forstærkede (og forandrede) uden problemer de klassiske pluralistiske institutioner, hvorimod markedet direkte forstyrrede dem. Markedet er nærmest per definition en kooperativ og derfor solidaristisk praksis, der går ud over sameksistenslogikken. Selvom det skabte periodisk ustabilitet, sommetider af enorme dimensioner som det var tilfældet efter afmatningen i 1873 og krakkene i 1929 og 2008, syntes markedet at være en nødvendig følge af den industrielle kapitalisme. Prisen for at leve med et globalt marked var, at man måtte engagere sig i en løbende læringsproces for at skabe stabilitet via en tilpasning til de konstante udfordringer, som markedet genererede. Efter anden verdenskrig, og delvis som en modreaktion på den økonomiske nationalismes forbindelse til krig og totalitarisme, blev markedet genoplivet som en nøgleinstitution i det amerikansk ledede vestlige internationale samfund. Det resulterede endvidere i en stribe nye sekundære institutioner, der skulle styre international handel og finanser. Markedet blev en global institution, efter at Kina skiftede side sidst i 1970'erne, og Ruslands og Indiens økonomier blev mere markedsorienterede i de tidligere 1990'ere. Så inden for to århundreder har markedet bevæget sig fra at være en elitær idé støttet af de få til at være en almindelig og accepteret institution i det internationale samfund. Da opbygning og vedligeholdelse af et globalt marked kræver mere end blot sameksistens, er dette en vigtig solidaristisk udvikling, selvom denne institution ikke nødvendigvis er forankret i kosmopolitiske værdier eller menneskerettigheder. Der er et enormt potentiale for kontroverser over, hvorvidt markedet støtter menneskerettigheder (fordi markedet kræver, at staten giver betydelig frihed til individer) eller modarbejder disse (fordi markedet genererer betydelig og nogle gange ekstrem ulighed).

Princippet om menneskelig lighed blev nedfældet i FN-pagten. Det blev udtrykt mest tydeligt i FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder fra 1948, som gjorde individuelle personer til "rettighedshavere på egne vegne" (Mayall, 2000a: 33). Umiddelbart var dette et enormt fremskridt for solidarismen. Menneskelig lighed er et nødvendigt, eller i hvert fald et stærkt understøttende, vilkår for menneskerettigheder, for uden dette princip gælder det universelle i menneskerettighedsprincippet ikke (Reus-Smit, 2011a, b).

Menneskerettigheder er nu nedfældet ikke bare i FN-pagten (Clark, 2007: 131-151), men også i mange FN-konventioner og -komitéer og i mange regionale organer. FN har et Menneskerettighedsråd, og der er et korpus af internationale humanitære love. Wheeler (2000: 40-48, 283-288) hævder, at der siden slutningen af den kolde krig er opstået en ny norm for humanitær intervention som international sædvaneret. Ifølge både Mayall (2000b: 64) og Donnelly (1998: 20-23) har menneskerettigheder opnået stor indflydelse i det internationale samfund, men de er dog langt fra blevet universelle. Holsti (2004: 156-161) påpeger ligeledes, hvordan der har været en vækst i menneskerettighedslovgivningen på trods af dens potentielle modsætning til princippet om ikke-intervention. Menneskerettigheder kan i bedste fald derfor stadigvæk kun betragtes som en institution, der er ved at vokse frem. De nyder meget højere status i nogle dele af det internationale samfund, især i Vesten, end i andre. Visse elementer møder endvidere stærk modstand fra stater, der frygter, at princippet om ikke-intervention vil smuldre, hvilket er en bekymring, man især ser hos Rusland og Kina. Det er en ganske udbredt opfattelse i den engelske skole, at menneskerettigheder på nogle måder er blevet den nye "civilisationsstandard", som Vesten udøver over for resten af verden (Donnelly, 1998).

Miljøbeskyttelse er også på vej frem. Reus-Smit (1996) taler om, at staten er ved at få et grønt formål. Hurrell (2007: 216-236) fremhæver staters uundgåelige dobbeltrolle som en del af både problemet og løsningen i forhold til miljøproblemer, og han viser, hvordan miljøet har skubbet ikke-statslige aktører og den globale styrelsesproces fremad. Ærkepluralisten Robert Jackson (2000: 170-178) tvivler ikke på, at miljøbeskyttelse er en solidaristisk institution, som også vil støtte den solidaristiske position, hvis den fortsætter sin gradvise konstituering i det internationale samfund. Hurrell og Senguptas (2012) og Falkners (2012) empiriske analyse af global klimapolitik antyder, at der faktisk har været en betydelig udvikling af en statscentrisk solidarisme på dette område, men den er endnu ikke nået så langt, at man kan tale om en flyvefærdig institution.

Selvom der ikke er tvivl om, at demokrati i dag udgør en institution i en vestlig sammenhæng, gælder dette ikke for det globale internationale samfund, hvor demokrati fortsat er meget omstridt.

De vigtigste ændringer i legitimitet og praksis

Mange klassiske westfalske institutioner har oplevet indre forandringer. Diplomati forandrede sig fra at være dynastisk til at være multilateralt i det 19. århundrede (Reus-Smit, 1999). Siden det 20. århundrede har diplomati udviklet sig i en solidaristisk retning ved at optage ikke-statslige aktører såsom virksomheder og INGO'er, både som interessegrupper og som deltagere i diplomatiske konferencer (Holsti, 2004: 198-205; Clark, 1995: 508-509; 2007; Hurrell, 2007: 99-104). Dette har skabt nye former for kommunikation og en struktur af global styring, der har fået sit eget liv ved siden af det interstatslige diplomati (Hurrell, 2007: 96-99). International ret har udviklet sig fra hovedsagelig at være naturret til overvejende at være positivistisk ret, og dette skifte trækker i begge retninger. Naturretten er med sin universalisme tættere på solidarisme, og retspositivismen er med sin partikularisme tættere på pluralisme, men kan dog også omfatte mange solidaristiske udviklinger lige fra menneskerettigheder til markedet.

Suverænitets og dens logiske konsekvens, ikke-intervention, forbliver centrale elementer i konstitueringen af staten og udgør en af de helt centrale primære institutioner i det internationale samfund. Men samtidig, og uden at ændre den grundlæggende idé om stater som uafhængige selvstyrende kollektiver, har der også fundet dybe forandringer sted i suverænitets karakter og den dermed forbundne praksis. Oprindeligt indebar suverænitets ikke lighed, og fremkomsten af suveræn lighed var betinget af tilbagegangen af det dynastiske hierarki fra sidst i det 18. århundrede og frem (Wight, 1977: 136; James, 1992; Reus-Smit, 1999: 87ff). Nationalisme omdefinerede grundlaget for suverænitets legitimitet og skabte en forbindelse mellem idéen om menneskelig og interstatslig lighed (Bain, 2003: 173-192; Hjort, 2011: 2590). I et statscentrisk solidaristisk perspektiv, hvor menneskerettighedernes udbredelse er drevet af staterne, har deres opkomst nok undergravet retten til ikke-intervention, men kun selektivt og kun til en vis grænse, og uden at denne undergravning har påvirket selve suverænitetsinstitutionen. På to meget vigtige måder har suverænitets, den prototypiske pluralistiske primære institution, dermed indoptaget dybt solidaristiske karaktertræk: Dens legitimitet hviler nu på folket i stedet for på dynastiske ledere, og dens praksis er blevet udvidet til nu at omfatte alle mennesker, hvilket følger af forbindelsen mellem princippet om menneskelig

lighed og princippet om suveræn, interstatslig lighed. På en regional skala giver EU et indtryk af en endnu mere solidaristisk udøvelse af suverænitet.

Territorialitet har beholdt sin stærke rolle som nøgleprincip for, hvordan menneskeheden organiserer og legitimerer det politiske liv. Fremkomsten af markedet som en primær institution har imidlertid radikalt ændret den territorielle praksis, og den udgør muligvis en mere alvorlig trussel mod det pluralistiske internationale samfund, end menneskerettigheder har gjort indtil videre.

Krigens legitimitet og praksis blev gradvist indsnævret i løbet af det 20. århundrede. Det skyldtes ikke mindst, at den militære teknologi skabte stigende omkostninger og ødelæggelser, hvilket allerede stod klart under den første verdenskrig, og det blev endnu mere åbenlyst efter brugen af atomvåben i 1945. Ifølge Holsti (2004: 131-134) kan man se, hvordan erobringer siden 1815 ophørte med at være en legitim måde at hævde suverænitet på, men det var først med afkoloniseringen efter anden verdenskrig og kolonialismens parallelle ophør som institution, at dette blev endeligt bekræftet. Efter anden verdenskrig reducerede eller fjernede markedets fremgang også de økonomiske motiver til krig ved at bryde forbindelsen mellem rigdom og besiddelse af territorie (Bull, 1977: 195). Den kombinerede effekt af disse udviklinger har minimeret krigens nytteværdi og legitimitet samt indskrænket krig til en ret til selvforsvar og til formål bemyndiget af FN's Sikkerhedsråd. Dette har i høj grad også muliggjort andre solidaristiske udviklinger.

Konklusion

Denne korte historiske gennemgang af udviklingen af primære institutioner antyder, at den institutionelle strukturs grundlæggende pluralistiske form er opretholdt, mens dens indhold er blevet betydeligt mere solidaristisk. Nogle anti-solidaristiske institutioner er blevet forældede (kolonialisme, dynastiet, menneskelig ulighed). Mange angiveligt pluralistiske institutioner har udviklet sig i solidariske retninger (suverænitet, territorialitet, krig, international ret, diplomati), og mere rene solidaristiske institutioner er enten blevet konsolideret (markedet, menneskelig lighed, muligvis udvikling) eller er ved at bryde frem (menneskerettigheder, miljøbeskyttelse og muligvis demokrati). Ikke-statslige aktører spiller en vigtig rolle i denne normative udvikling af det internationale samfund, og kosmopolitisk solidarisme har været og er stadig en vigtig moralsk drivkraft i denne proces. De vigtigste solidaristiske fremskridt er statscentriske og står derfor ikke i modsætning til den pluralistiske struktur. Dette understreger vigtigheden af at sondre mellem statscentrisk og kosmopolitisk solidarisme, både hvis man er interesseret i de normative debatter i den engelske skole, og hvis man ønsker at forstå den praktiske udvikling i det internationale

samfund. Pluralisme og solidarisme arbejder således sammen gennem de primære institutioner for løbende at afbalancere orden-retfærdighedsligningen i forhold til de aktuelle forhold, både idémæssigt og materielt.

Det internationale samfunds grundlæggende indretning afspejler fortsat pluralistiske snarere end kosmopolitiske normer, men statscentrisk solidarisme spiller en væsentlig rolle på tværs af mange primære institutioner. Mayall (2000a: 25) peger korrekt på, at afslutningen af den kolde krig mindskede behovet for sameksistens og åbnede op for et mere solidaristisk internationalt samfund. Indtil videre er hans frygt for, at overdrevet solidarisme ville destabilisere det internationale samfund næppe blevet realiseret. Men det er, som Clark (2005: 26-28) advarer om, sandt, at solidaristiske internationale samfund kan have en tendens til at indsnævre den kreds af (statslige) aktører, som kan være retmæssige medlemmer af samfundet, pga. den solidaristiske tendens til at stramme optagelseskriterierne. Det var pointen i tanken om ”civilisationsstandarder”, og det er også pointen i nutidens ekskluderende forslag om en ”demokratiernes liga”, der søger at etablere solidarisme i en snæver gruppe. Clark (2005: 109-129, 173-189) finder også, at dette har været et stigende problem siden første og anden verdenskrig, og det er klart, at sådanne dynamikker er kraftigt i spil. Men det er også klart, at der har været mange store forandringer hen mod mere solidaristiske praksisser vedrørende den retmæssige adfærd for allerede accepterede medlemmer af det internationale samfund.

Ud over disse forandringer i det interstatslige samfund foregår der også meget store forandringer i verdenssamfundet. Mange flere mennesker ved i det mindste noget om, hvad der sker andre steder i verden, og de bekymrer sig til en vis grad om det, selvom det er på meget forskellig vis og i høj grad afhængigt af, hvordan medierne dækker internationale begivenheder. Mennesker overalt i verden forstår, at de er en del af én global økonomi (hvad enten de synes om det eller ej), og op til en vis grad forstår de, at de også er en del af én global kultur og ét globalt miljø (igen, hvad enten de synes om det eller ej). Disse udviklinger udgør grundlaget for det øgede samspil mellem det interstatslige samfund og verdenssamfundet. De bidrager potentielt til det internationale samfunds stabilitet ved at indlejre idéer ikke bare i statseliter, men også i befolkningernes hoveder. Hurrell (2007: 1-21, 287-298) har således ret i at se dette som et internationalt samfund med mange sektorer og en blanding af forskellige aktører, og hvor udøvelsen af magt og normer er dybt sammenfiltret. Han har også ret, når han hævder, at den pluralistiske vision i den rene betydning simpelthen ikke kan fungere i verden af i dag.

Note

1. Artiklen bygger på Buzan (2014). Den er oversat af Annette Andersen og temannummerredaktionen.

References

- Armstrong, David (1999). Law, justice and the idea of a world society. *International Affairs* 75 (3): 643-53.
- Bain, William (2003). *Between Anarchy and Society: Trusteeship and the Obligations of Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Bain, William (2007). One order, two laws: recovering the “normative” in English School Theory. *Review of International Studies* 33: 557-575.
- Bain, William (2010). The pluralist-solidarist debate in the English School, i Robert A. Denemark (red.), *International Studies Encyclopedia*. Blackwell Publishing for ISA, English School section editor Daniel M. Green.
- Bull, Hedley (1966). The Grotian conception of international society, pp. 50-73 i Herbert Butterfield og Martin Wight (red.), *Diplomatic Investigations*. London: Allen and Unwin.
- Bull, Hedley (1972). International law and international order, review essay. *International Organization* 26 (3): 588.
- Bull, Hedley (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan.
- Bull, Hedley (1984a). The revolt against the West, pp. 217-218 i Hedley Bull og A. Watson (red.), *The Expansion of International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Bull, Hedley (1984b). *Justice in International Relations*, Hagey Lectures, Ontario: University of Waterloo.
- Bull, Hedley (1990). The importance of Grotius in the study of international relations, pp. 65-93 i Hedley Bull, Benedict Kingsbury og Adam Roberts (red.), *Hugo Grotius and International Relations*. Oxford: Clarendon.
- Buzan, Barry (1993). From international system to international society: structural realism and regime theory meet the English School. *International Organization* 47 (3): 327-352.
- Buzan, Barry (2004). *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, Barry (2014). *An Introduction to the English School of International Relations*. Cambridge: Polity.
- Buzan, Barry og George Lawson (2015). *The Global Transformation: History, Modernity and the Making of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Clark, Ann Marie (1995). Non-governmental organizations and their influence on international society. *Journal of International Affairs* 48 (2): 507-525.
- Clark, Ian (2005). *Legitimacy in International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Clark, Ian (2007). *International Legitimacy and World Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Cochran, Molly (2008). The ethics of the English School, pp. 286-297 i Christian Reus-Smit og Duncan Snidal (red.), *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- de Almeida, João M. (2006). Hedley Bull, “embedded cosmopolitanism”, and the pluralist-solidarist debate, pp. 51-72 i Richard Little og John Williams (red.), *The Anarchical Society in a Globalized World*. Basingstoke: Palgrave.
- Donnelly, Jack (1998). Human rights: a new standard of civilization? *International Affairs* 74 (1): 1-23.
- Dunne, Tim (2001). Sociological investigations: instrumental, legitimist and coercive interpretations of international society. *Millennium* 30 (1): 67-91.
- Dunne, Tim og Nicholas Wheeler (1996). Hedley Bull’s pluralism of the intellect and solidarism of the will. *International Affairs* 72 (1): 91-107.
- Dunne, Tim og Nicholas J. Wheeler (2004). “We the Peoples”: contending discourses of security in human rights theory and practice. *International Relations* 18 (1): 9-23.
- Falkner, Robert (2012). Global environmentalism and the greening of international society. *International Affairs* 88 (3): 503-522.
- Hjorth, Ronnie (2011). Equality in the theory of international society: Kelsen, Rawls and the English School. *Review of International Studies* 37 (5): 2585-2602.
- Holsti, Kalevi J. (2004). *Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hurrell, Andrew (2007). *On Global Order: Power, Values and the Constitution of International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Hurrell, Andrew og Sandeep Sengupta (2012). Emerging powers, North-South relations and global climate politics. *International Affairs* 88 (3): 463-484.
- Jackson, Robert H. (1990). *Quasi-States, Sovereignty, International Relations and the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackson, Robert H. (2000). *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*. Oxford: Oxford University Press.
- James, Alan (1984). Sovereignty: ground rule or gibberish? *Review of International Studies* 10 (1): 1-18.
- James, Alan (1986). *Sovereign Statehood: The Basis of International Society*. London: Allen and Unwin.

- James, Alan (1992). The Equality of States: contemporary manifestations of an ancient doctrine. *Review of International Studies* 18 (4): 377-391.
- Knudsen, Tonny Brems (1999). *Humanitarian Intervention and International Society: Contemporary Manifestations of an Explosive Doctrine*. Aarhus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Linklater, Andrew (1981). Men and citizens in international relations. *Review of International Studies* 7 (1): 223-238.
- Linklater, Andrew (1996). Citizenship and sovereignty in the post-Westphalian state. *European Journal of International Relations* 2 (1): 77-103.
- Linklater, Andrew (1998). *The Transformation of Political Community*. Cambridge: Polity Press.
- Linklater, Andrew (2010). Global civilizing processes and the ambiguities of human interconnectedness. *European Journal of International Relations* 16 (2): 155-178.
- Linklater, Andrew (2011). *The Problem of Harm in World Politics: Theoretical Investigations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Manning, C.A.W. (1962). *The Nature of International Society*. London: LSE; Macmillan.
- Mayall, James (red.) (1982). *The Community of States: A Study in International Political Theory*. London: George Allen and Unwin.
- Mayall, James (1984). Reflections on the "new" economic nationalism. *Review of International Studies* 10 (4): 313-321.
- Mayall, James (1989). 1789 and the Liberal Theory of International Society. *Review of International Studies* 15 (4): 297-307.
- Mayall, James (1990). *Nationalism and International Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mayall, James (1998). Intervention in international society: theory and practice in contemporary perspective, i B.A. Roberson (red.), *International Society and the Development of International Relations Theory*. London: Pinter.
- Mayall, James (2000a). *World Politics: Progress and its Limits*. Cambridge: Polity.
- Mayall, James (2000b). Democracy and international society. *International Affairs* 76 (1): 61-76.
- Morris, Justin (2004). Normative innovation and the great powers, pp. 265-282 i Alex J. Bellamy (red.), *International Society and its Critics*. Oxford: Oxford University Press.
- Reus-Smit, Christian (1999). *The Moral Purpose of the State*. Princeton: Princeton University Press.
- Reus-Smit, Christian (2011a). Struggles for individual rights and the expansion of the international system. *International Organization* 65 (2): 207-242.

- Reus-Smit, Christian (2011b). Human rights in a global ecumene. *International Affairs* 87 (5): 1205-1218.
- Ruggie, John Gerard (1982). International regimes, transactions and change: embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization* 36 (2): 379-415.
- Schouenborg, Laust (2011). A new institutionalism? The English School as international sociological theory. *International Relations* 25 (1): 26-44.
- Vincent, R. John (1986). *Human Rights and International Relations: Issues and Responses*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weinert, Matthew S. (2011). Reforming the pluralist-solidarist debate. *Millennium* 40 (1): 21-41.
- Wheeler, Nicholas J. (1992). Pluralist and solidarist conceptions of international society: Bull and Vincent on humanitarian intervention. *Millennium* 21 (3): 463-489.
- Wheeler, Nicholas J. (2000). *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Wheeler, Nicholas J. og Tim Dunne (1998). Hedley Bull and the idea of a universal moral community: fictional, primordial or imagined?, i B. A. Roberson (red.), *International Society and the Development of International Relations Theory*. London: Pinter.
- Wight, Martin (1977). *Systems of States*. Leicester: Leicester University Press. Redigeret af Hedley Bull.
- Wight, Martin (1979). *Power Politics*. London: Penguin, 2. udg. Redigeret af Hedley Bull og Carsten Holbraad.
- Wight, Martin (1991). *International Theory: The Three Traditions*. Leicester: Leicester University Press/Royal Institute of International Affairs. Redigeret af Brian Porter og Gabriele Wight.
- Williams, John (2002). Territorial borders, toleration and the English School. *Review of International Studies* 28 (4): 737-758.
- Williams, John (2005). Pluralism, solidarism and the emergence of world society in English School theory. *International Relations* 19 (1): 19-38.
- Williams, John (2010). The international society – world society distinction, i Robert A. Denemark (red.), *International Studies Encyclopedia*. Blackwell Publishing for ISA, English School section editor Daniel M. Green.
- Williams, John (2011). Structure, norms and normative theory in a re-defined English School: accepting Buzan's challenge. *Review of International Studies* 37 (3): 1235-1253.